

Список використаних джерел:

1. Черемісін О. В. Міське самоврядування на Півдні України в 1785–1917 рр. Херсон: «Олді-плюс», 2017. 581 с.
2. Панкєєв О. С. Джерела з історії чиновництва Південної України другої половини XVIII століття. Київ. 2019. 270 с.
3. Городовое положение 16 июня 1870 г. Полное собрание законов Российской империи. СПб.: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1873. Собр. 2. Т. XXXXV. Отд. 1. С. 820–839
4. Городовое положение 11 июня 1892 г. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 3. СПб: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1893. Т. XII. С. 430–456
5. Черемісін О. В., Варнавська І. В. Конструювання децентралізованого місцевого самоврядування на півдні України в кінці XVII – початку XX ст.
6. Шевчук Я.В., Шершенькова В.А. Органи влади та управління Одеси на початку її заснування. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки №4 Том 1. 2020 С. 23-28

УДК: 37(470+571)"1922/1991":32

Дар'я ВДОВИЧЕНКО,

здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) РВО спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Михайленко Г.М., к.іст.н., доцентка

ПОЛІТИЗАЦІЯ ОСВІТИ В СРСР

***Анотація.** У статті аналізується роль радянської освіти як засобу формування комуністичної свідомості школярів через систему викладання історії. Розглянуто механізми пропаганди, що використовувалися в шкільній програмі для впровадження ідеологічних настанов, зокрема культ*

«нової радянської людини», класову боротьбу, героїзацію праці та створення образу миролюбного СРСР.

Ключові слова: *радянська освіта, комуністична свідомість, пропаганда, історична освіта, ідеологія, нова радянська людина, класова боротьба, політичні дисципліни, КПРС, радянська школа.*

Вивчення радянської системи освіти як засобу формування комуністичної свідомості є важливим для розуміння механізмів ідеологічного впливу на суспільство. Освіта в СРСР виконувала не лише функцію передачі знань, а й була ключовим інструментом виховання громадян, відданих комуністичним ідеалам. Шкільний курс історії, насичений пропагандистськими наративами, формував світогляд, який підтримував офіційну державну ідеологію, виправдовував діяльність партії та сприяв консолідації влади. Актуальність цієї теми зумовлена історичною спадщиною радянської системи освіти, адже її вплив відчутний навіть у сучасному суспільстві, особливо в пострадянських країнах, де наслідки такого ідеологічного виховання досі впливають на політичні та соціальні процеси. До прикладу можна згадати актуальну ситуацію в сучасній Росії з культивуванням спадщини СРСР, в яку входять і радянські освітні методи. Така політика безпосередньо впливає не тільки на формування світогляду нового покоління росіян, сприяючи відтворенню радянських наративів і політичних установок, а й на освіту тимчасово окупованих території та на свідомість українських дітей. На нашу думку, вищенаведені твердження вкотре підтверджують актуальність даного дослідження.

Важливим є і той факт, що радянська пропаганда в освіті була багаторівневою та пронизувала всі аспекти навчального процесу – від програм з історії до загальної організації шкільного життя, що дозволяє розглядати її як комплексний феномен. Аналізуючи цей досвід, можна простежити загальні закономірності використання освіти як інструменту політичного контролю та маніпуляції громадською свідомістю. Це

дослідження допомагає не лише краще зрозуміти радянське минуле, а й оцінити сучасні ризики ідеологізації освіти в різних політичних системах.

Для початку потрібно зазначити, що саме представляла з себе пропаганда у Радянському Союзі.

Пропаганда в Радянському Союзі була практикою керованої державою комунікації, спрямованої на просування класового конфлікту, пролетарського інтернаціоналізму, цілей Комуністичної партії Радянського Союзу та самої партії.

За словами історика Пітера Кенеса, «російські соціалісти нічого не внесли в теоретичну дискусію про техніку масового переконання. ... Більшовики ніколи не шукали і не знайшли диявольськи розумних методів впливу на свідомість людей, промивання їм мізків». Кенес каже, що ця відсутність інтересу «випливала з їхнього уявлення про пропаганду. Вони вважали пропаганду частиною освіти» [2, с. 8].

У радянській освіті використовували безліч пропагандистських тем. Хотілось би відзначити декілька найпоширеніших спрямувань.

Першою, найважливішою для радянського школяра темою, була «Нова людина». У багатьох радянських творах розвиток «позитивного героя» зображувався як такий, що вимагає інтелектуалізму та жорсткої дисципліни. Ним керували не грубі імпульси природи, а свідоме оволодіння собою. Самовіддана «нова людина» була готова пожертвувати не лише своїм життям, але й самоповагою заради блага інших. Рівність та жертвність пропагувалися як ідеал, що відповідає «соціалістичному способу життя». Робота вимагала напруження та суворості, щоб показати нову людину, яка перемагає свої первинні інстинкти. Рекордний день видобутку вугілля Олексія Стаханова став зразком «нової радянської людини» та надихнув стахановський рух. Рух у свою чергу надихнув на збільшення виробництва як робітників, так і менеджерів. Це відображало зміну в суспільстві, що відбулася.

Це відобразило зміну від раннього періоду, коли акцент робився на «маленькій людині» серед анонімних робітників, до надання переваги «герою праці» наприкінці першої п'ятирічки, коли письменникам чітко наказали створювати нові геройські образи. Ці герої повинні були походити з народу і виділятися своїми героїчними вчинками серед інших. Сам Стаханов добре підходив на цю роль, не лише як робітник, але й завдяки своїй зовнішності, як у багатьох плакатних героїв, і як сім'янин [3, с.259]. Труднощі першої п'ятирічки були викладені в романтизованих розповідях. У 1937 – 1938 роках молоді герої, які здійснили великі подвиги, з'являлися на першій шпальті «Правди» частіше, ніж сам Сталін [4, с.247].

Пізніше, під час чисток, стверджувалося, що злочинці «перековувалися» завдяки роботі на Біломорсько-Балтійському каналі; порятунок через працю з'явився в багатьох творах та статтях епохи Сталіна.

Наскрізною темою радянського пропагандистського апарату були класові вороги. Наприклад, сфабриковане вбивство Павлика Морозова широко використовувалося, щоб закликати дітей до обов'язку доносити новій державі навіть на своїх батьків [4, с.245].

З початком Громадянської війни новостворена армія перейшла до масового винищення великої кількості куркулів і запровадження короткочасного «царства терору», щоб залякати маси і примусити їх до покори. Ленін проголосив, що вони винищують буржуазію як клас, і ця позиція була підкріплена численними акціями проти поміщиків, заможних селян, банків, фабрик і приватних магазинів.

Сталін часто попереджав, що з боротьбою за побудову соціалістичного суспільства класова боротьба загострюватиметься, оскільки класові вороги ставатимуть все більш відчайдушними. У сталінську епоху всіх лідерів опозиції регулярно називали зрадниками та агентами іноземних імперіалістичних держав.

Загальною темою було створення нового, утопічного суспільства, зображеного на плакатах і в кінохроніці, що викликало ентузіазм у багатьох

людей. Багато пропаганди було присвячено новій спільноті, про що свідчить використання слова «товариш». Це нове суспільство мало бути безкласовим. Відмінності мали ґрунтуватися на функціях, а не на класі, і всі мали однаковий обов'язок працювати [3, с.235]. Під час обговорення нової конституції в 1930-х роках один з ораторів проголосив, що в СРСР фактично немає класів, а газети рясніли повідомленнями про те, що мрії робітничого класу стають реальністю для найщасливіших людей у світі [5, с. 171]. Визнання того, що класи існують – робітники, селяни та робітнича інтелігенція – відкидалося як неважливе, оскільки цим новим класам не було потреби конфліктувати.

Для створення «нового суспільства» часто використовувалися військові метафори, як у 1929 році, коли колективізація сільського господарства була офіційно названа «повномасштабним соціалістичним наступом на всіх фронтах». Друга п'ятирічка ознаменувалася уповільненням соціалістичного наступу, і це на тлі пропагандистських сурм про тріумфи СРСР на «полі бою за побудову соціалізму».

«Колхозные ребята» публікували хвалебні звіти з колгоспів про своїх дітей. Коли для школярів, особливо в міських школах, організовували гарячі сніданки, програма оголошувалася з великими фанфарами [5, с.358].

Важливим буде згадати про факт створення образу «мирної країни». Радянська пропаганда активно створювала імідж СРСР як миролюбної держави, підкреслюючи його прагнення до миру та засуджуючи імперіалістичні війни. Стверджувалося, що в умовах неминучого занепаду капіталізму західні країни ставатимуть усе більш агресивними [4, с. 254]. Цікаво, що Пакт Молотова-Ріббентропа, відомий також як Угода про ненапад між СРСР і Німеччиною, у школах і серед широкої публіки подавався не як стратегічна угода, а як крок на благо миру.

Продовжуючи тему пропаганди в радянській освіті, варто зазначити про існування так званих політичних дисциплін в освітній програмі. Ці предмети виконували функцію інструмента ідеологічного контролю з

метою формування «нової радянської людини». Починаючи з початкової школи і до вищої освіти, студенти вивчали історію КПРС, основи марксизму-ленінізму та інші предмети, що просували офіційну ідеологію. На початку XX століття політизація освіти стала пріоритетом державної політики, що призвело до централізації та стандартизації навчальних програм.

Отже, з 1931 року школа стала виховною інституцією з чітко визначеними політичними завданнями, такими як підготовка «будівників комунізму» [1, с.10]. Політичні дисципліни в шкільній програмі включали історію СРСР, «Основи марксизму-ленінізму», економіку соціалізму та моральне виховання. Головна мета цих предметів полягала у формуванні відданих партії громадян, здатних дотримуватися комуністичних принципів і протистояти «ворогам народу».

Особливе значення мала дисципліна з історії, яка відновилася як обов'язкова після 1932 року. Радянська історія подавалася з акцентом на «визвольну роль» КПРС, і події висвітлювалися виключно з позитивної перспективи для режиму. Крім цього, окремі курси з літератури, географії та соціальних наук підкреслювали досягнення соціалістичної держави і ставили комуністичні ідеали в центр навчального процесу.

Політична освіта стала обов'язковою у всіх вищих навчальних закладах незалежно від спеціальності. На додачу до стандартних предметів, студенти вивчали «Основи наукового комунізму», «Політекономію» і «Історію КПРС». Університетські програми вимагали від студентів знань з ідеології КПРС, що вважалося необхідним для отримання диплому. У багатьох університетах політичні дисципліни також містили підготовку студентів до активного партійного життя.

Дослідник Л. Березівська зазначає, що кожен етап освітніх реформ здійснювався під пильним наглядом партії. У 1960-ті роки під час «хрущовської відлиги» були внесені деякі зміни, проте політичні дисципліни залишалися обов'язковими і підпадали під суворий контроль. У

1980-х роках з початком перебудови програми з політичних дисциплін були частково переглянуті: дозволялося більш відкрите обговорення та дискусії, хоча центральна позиція КПРС залишалася незмінною [1, с.11-13]

Політизація освітнього процесу залишила глибокий слід у суспільній свідомості. На початкових етапах це забезпечило лояльність громадян до партії, але водночас обмежувало їхню здатність до критичного мислення. У 1980-х роках початок реформи освіти в рамках перебудови став першим кроком до перегляду старої системи, проте процес демократизації залишався обмеженим.

Підводячи підсумки, можна сміливо визначити, що радянська освіта була потужним інструментом ідеологічного впливу, спрямованим на формування комуністичної свідомості громадян. Шкільний курс історії слугував засобом пропаганди, виховуючи відданість партії, культивуючи образ «нової радянської людини» та зміцнюючи уявлення про ворогів народу й класову боротьбу. Політизація освіти забезпечувала контроль над суспільством і виключала альтернативні погляди, що обмежувало розвиток критичного мислення. Наслідки цієї системи відчутні й досі, адже вона сформувала декілька поколінь із глибоко вкоріненими ідеологічними установками. Аналіз радянського досвіду підкреслює небезпеку ідеологізованої освіти та її використання як механізму маніпуляції суспільною свідомістю.

Список використаних джерел:

1. Березівська Л. Школа в Українській РСР у другій половині 1940-х – наприкінці 1980-х років: сучасні візії. Eminak. 2021. Т. 36, № 4. С. 171–182.
2. Kenez P. The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929. Cambridge University Press, 1985. 324 p.
3. Overy R. The Dictators: Hitler's Germany, Stalin's Russia. W. W. Norton & Company, 2006. 922 p.
4. Service R. A History of Modern Russia : From Nicholas II to Putin. Penguin Books, 2010. 704 p.

5. Siegelbaum L., Sokolov A. Stalinism as a Way of Life: A Narrative in Documents. New Haven : Yale University Press, 200. 480 p.

УДК: 94(477.85)"15/20":327

Олександр ГАДИНКО,
вчитель історії Сторожинецької гімназії,
м. Сторожинець Чернівецької області

ІСТОРІЯ СТОРОЖИНЦЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН XV–XX СТ.

***Анотація.** У статті мова йде про головні віхи суспільно-політичного становища м.Сторожинець Чернівецької області (північна частина Буковини) XV-XX ст., де основна увага приділяється міжнародним відносинам, які були ті часи та відіграли значиму роль в історії краю. Розглядається суспільство як важлива та основна складова суспільної історії, а також природне розташування, шляхи сполучення, які завжди мають неймовірне значення у становленні будь-якого населеного пункту та його жителів (громади).*

***Ключові слова.** Грамота, поселення, територія, війна, мир, інфраструктура.*

Сторожинець – місто і центр територіальної громади Чернівецької області, колишній районний центр. Розташований на обох берегах ріки Серет, біля підніжжя Карпат, за 20 км на південний захід від Чернівців. Залізнична станція знаходиться на лінії Берегомет – Чернівці. Має автобусне сполучення з Чернівцями, а також з багатьма селищами й селами району/громади та області. [5, с.2-4], [6, с.863].

Уперше в історичних джерелах Сторожинець згадується 18 лютого 1448 року в грамоті молдавського господаря Романа II (1447-1448рр.), який подарував село пану Петра сину Томи: «и дали єсми єму одино село у нашей